

OBSAH

1. JAZYK, JEHO PODSTATA A FUNKCE.

1.1 Obecně o jazyce	13
1.2 Znakový (sémiotický) charakter jazyka	14
1.3 Systémový charakter jazyka	14
1.4 Společenský charakter jazyka	15

2. JAZYKOVĚDA, JEJÍ ROZVRSTVENÍ A ÚKOLY TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ

2.1 Obecně	17
2.2 Jazykové roviny	18
2.3 Jazyková norma, úzus a kodifikace	19
2.4 Jazyková správnost a jazyková kultura	20

3. ČESKÝ NÁRODNÍ JAZYK A JEHO ÚTVARY

3.1 Vývoj	23
3.2 Jazyk spisovný	24
3.3 Dialekty	25
3.4 Sociolekty	27

4. ZVUKOVÁ A GRAFICKÁ REALIZACE JAZYKOVÉ KOMUNIKACE

4.1 Obecně	28
4.2 Fonetika	30
4.2.1 Dělení fonetiky	30
4.3 Mluvení – fyziologie a analýza	31
4.3.1 Mluvní orgány a jejich činnost	31
4.3.2 Ústrojí dýchací (respirační)	33
4.3.3 Ústrojí hlasové (fonační)	34
4.3.4 Ústrojí hláskovací (modifikační)	35

4.3.5 Slyšení řeči	37
4.4 Hlásky – jejich artikulace a klasifikace	38
4.4.1 Obecně	38
4.4.2 Samohlásky	39
4.4.3 Souhlásky	42
4.5 Fonologie	47
4.5.1 Poměr fonetiky a fonologie	47
4.6 Základní fonologické pojmy	48
4.7 Distribuce fonémů (fonologická kombinatorika, fonotaktika)	49
4.8 Střídání hlásek	51
4.9 Změny hlásek	52
4.10 Zvukové prostředky souvislé řeči	52
4.10.1 Obecně	52
4.10.2 Členění řeči	53
4.10.3 Modulace	54
4.11 Spisovná výslovnost	56
4.11.1 Výslovnost slov domácích	56
4.11.2 Výslovnost slov přejatých	57
4.12 Grafický systém češtiny (grafémika)	58
4.12.1 Písmo	58
4.12.2 Pravopis	58

5. SLOVNÍ ZÁSoba A TvoŘENÍ SLOV

5.1 Obecně	60
5.2 Slovo a pojmenování	61
5.3 Slovní zásoba a její složení	62
5.4 Systém ve slovní zásobě	62
5.5 Slovní význam a jeho struktura	64
5.5.1 Obecně	64
5.5.2 Polysémie, homonymie	65
5.5.3 Synonymie	66
5.5.4 Antonymie	67
5.6 Slovníky a jejich druhy	67
5.7 Tvoření slov	68
5.7.1 Slovtvorné a neslovtvorné pojmenovávací postupy	68
5.7.2 Slovtvorné procesy	69
5.7.3 Struktura motivovaných slov	70
5.7.4 Slovtvorné hnízdo	71
5.7.5 Mutace, transpozice, modifikace	72
5.8 Odvozování	73
5.8.1 Odvozování podstatných jmen	73

5.8.1.1 Slovtvorné kategorie mutační, názvy: činitelské, konatelské, prostředků, nástrojů a materiálů, výsledek ků děje, nositelů vlastnosti, obyvatelské, příslušenské, míst	74
5.8.1.2 Slovtvorné kategorie transpoziční, názvy: dějů, vlastností a stavů	75
5.8.1.3 Slovtvorné kategorie modifikační, názvy: přechýlené, zdrobnělé, zveličelé, hromadné, mláďat	76
5.8.1.4 Předponové odvozeniny podstatných jmen	77
5.8.2 Odvozování přídavných jmen	77
5.8.2.1 Kategorie mutační, přídavná jména: přivlastňovací, vztahová.	77
5.8.2.2 Kategorie transpoziční	78
5.8.2.3 Kategorie modifikační.	79
5.8.3 Odvozování sloves	79
5.8.3.1 Kategorie mutační	80
5.8.3.2 Kategorie transpoziční	80
5.8.3.3 Kategorie modifikační	80
5.8.4 Tvoření příslovčí	81
5.9 Tvoření slov skládáním (kompozice)	82

6. MORFOLOGIE

6.1 Místo morfologie v jazykovém systému	84
6.2 Morf a morfém	84
6.2.1 Členění slovního tvaru	84
6.2.2 Typy morfů	85
6.2.3 Pojem kmene	86
6.3 Vztah morfologie k jiným jazykovědným disciplínám	86
6.3.1 Vztah morfologie k syntaxi	86
6.3.2 Vztah morfologie k tvoření slov	87
6.3.3 Vztah morfologie k fonologii, morfonologie	87
6.3.3.1 Typy morfonologických alternací	87
6.4 Formální morfologie	88
6.4.1 Vzorové paradigma	88
6.4.2 Vývojové tendence ve formální morfologii	88
6.5 Funkční tvarosloví	89
6.5.1 Gramatické kategorie vyššího řádu	89
6.5.1.1 Kritérium formální	90
6.5.1.2 Kritérium obsahově-sémantické	91
6.5.1.3 Kritérium syntaktickofunkční	91
6.5.1.4 Slovní druhy	92
6.5.2 Gramatické kategorie nižšího řádu	92
6.5.2.1 Gramatické kategorie jmenné	92
6.5.2.1.1 Gramatická kategorie pádu	92
6.5.2.1.2 Gramatická kategorie čísla	94

6.5.2.1.3 Gramatická kategorie jmenného rodu	95
6.5.2.1.4 Kategorie životnosti	96
6.5.2.2 Gramatické kategorie slovesné	96
6.5.2.2.1 Kategorie osoby	96
6.5.2.2.2 Kategorie čísla	97
6.5.2.2.3 Kategorie způsobu	97
6.5.2.2.4 Kategorie času	97
6.5.2.2.5 Kategorie slovesného rodu	98
6.5.2.2.6 Kategorie vidu	98
6.6 Substantiva (podstatná jména)	99
6.6.1 Zvláštnosti ve vyjadřování mluvnických významů	100
6.6.1.1 Gramatická kategorie čísla	100
6.6.1.2 Gramatická kategorie rodu	100
6.6.1.3 Gramatická kategorie životnosti	101
6.6.2 Tvarová soustava substantiv obecných – domácích a začlenitelných přejatých	102
6.6.2.1 Maskulina životná	102
6.6.2.1.1 Distribuce variantních a polymorfních formantů	104
6.6.2.1.2 Poznámky k jednotlivým substantivům	105
6.6.2.2 Maskulina neživotná	106
6.6.2.2.1 Distribuce polymorfních a variantních formantů	107
6.6.2.2.2 Zdvojené paradigma u neživotných maskulin	108
6.6.2.2.3 Poznámky k některým jednotlivým substantivům	108
6.6.2.3 Feminina	109
6.6.2.3.1 Distribuce variantních a polymorfních formantů	110
6.6.2.3.2 Poznámky k jednotlivým substantivům	113
6.6.2.4 Neutra	113
6.6.2.4.1 Distribuce polymorfních a variantních formantů	115
6.6.2.4.2 Poznámky k jednotlivým substantivům	116
6.6.3 Tvarová soustava substantiv přejatých	116
6.6.3.1 Poznámky k některým skupinám přejatých jmen	118
6.6.3.1.1 Maskulina	118
6.6.3.1.2 Feminina	119
6.6.3.1.3 Neutra	119
6.6.4 Tvarová soustava vlastních jmen	120
6.6.4.1 Skloňování vlastních jmen neživých objektů	121
6.6.4.2 Skloňování vlastních jmen živých bytostí, především jmen osobních	121
6.7 Adjektiva (přídavná jména)	123
6.7.1 Zvláštnosti ve vyjadřování mluvnických významů	124
6.7.1.1 Rod, číslo a pád adjektiv	124
6.7.1.2 Stupňování přídavných jmen	124
6.7.2 Tvarová soustava adjektiv	124
6.7.2.1 Základní adjektivní (složená) deklinace	125

6.7.2.2 Krátké (jmenné) tvary adjektiv	126
6.7.2.3 Adjektiva přivlastňovací	127
6.8 Pronomina (zájmena)	128
6.8.1 Zvláštnosti ve vyjadřování mluvnických významů	130
6.8.2 Tvarová soustava zájmen	130
6.8.2.1 Deklinace zájmen bezrodých	131
6.8.2.1.1 Poznámky k variantním tvarům	131
6.8.3 Zájmenná deklinace rodových zájmen	131
6.8.3.1 Poznámky k tvarům některých zájmen se zájmennou deklinací	133
6.8.4 Adjektivní deklinace rodových zájmen	134
6.9 Numeralia (číslovky)	135
6.9.1 Zvláštnosti ve vyjadřování mluvnických významů	136
6.9.2 Tvarová soustava číslovek	137
6.9.2.1 Substantivní deklinace u číslovek	137
6.9.2.2 Adjektivní deklinace u číslovek	138
6.9.2.3 Zájmenná deklinace u číslovek	138
6.9.2.4 Nesklonné číslovky	138
6.9.3 Kombinované číslovkové výrazy	138
6.9.4 Pádová forma substantiva ve spojení s číslovkami základními v pozici subjektu	139
6.10 Verba (slovesa)	139
6.10.1 Zvláštnosti ve vyjadřování mluvnických významů	140
6.10.1.1 Mluvnické kategorie osoby a čísla	140
6.10.1.2 Mluvnická kategorie času	140
6.10.2 Tvarová soustava sloves	141
6.10.2.1 Slovesné tvary určité a neurčité	141
6.10.2.2 Slovesné tvary jednoduché a složené	141
6.10.2.3 Slovesné tvary tvořené z kmene přítomného a z kmene minulého	142
6.10.2.3.1 Třídění sloves	142
6.10.2.4 Tvoření jednotlivých slovesných tvarů	143
6.10.2.4.1 Indikativ prézenta aktiva sloves nedokonavých a indikativ futura aktiva sloves dokonavých	143
6.10.2.4.2 Imperativ (rozkazovací způsob)	143
6.10.2.4.3 Přečhodník (transgresiv) přítomný a minulý (aktivní)	144
6.10.2.4.4 Infinitiv (neurčitek) aktivní	144
6.10.2.4.5 Příčestí činné (participium aktivní)	145
6.10.2.4.6 Příčestí trpné (participium pasivní)	145
6.10.2.4.7 Indikativ préterita (oznamovací způsob minulého času)	145
6.10.2.4.8 Kondicionál (podmiňovací způsob)	146
6.10.2.4.9 Indikativ futura (oznamovací způsob budoucího času) nedokonavých sloves	147
6.10.2.4.10 Pasivum (trpný rod)	147
6.10.3 Popis konjugačních typů	148

6.10.3.1 První třída slovesná	148
6.10.3.1.1 Poznámky k jednotlivým slovesům	150
6.10.3.2 Druhá třída slovesná	150
6.10.3.2.1 Poznámky k jednotlivým slovesům	152
6.10.3.2 Třetí třída slovesná	153
6.10.3.3.1 Poznámky k jednotlivým slovesům	154
6.10.3.3 Čtvrtá třída slovesná	154
6.10.3.4.1 Poznámky k jednotlivým slovesům	155
6.10.3.4 Pátá třída slovesná	156
6.10.3.5.1 Poznámky k jednotlivým slovesům	157
6.10.3.6 Slovesa izolovaná	157
6.11 Adverbia (příslovce)	158
6.11.1 Třídění adverbíí	159
6.12 Prepozice (předložky)	160
6.12.1 Klasifikace předložek	160
6.13 Konjunkce (spojky)	161
6.13.1 Typy vztahů vyjadřovaných spojkami	161
6.14 Partikule (částice)	162
6.14.1 Klasifikace částic	162
6.15 Interjekce (citoslovce)	163
6.15.1 Klasifikace citoslovcí	163

7. SKLADBA

7.1 Pojetí skladby	164
7.2 Věta a výpověď	165
7.3 Gramatický větný vzorec	166
7.4 Vlastnosti výpovědi	171
7.4.1 Propoziční akt	172
7.4.1.1 Akt predikace	173
7.4.2 Akt komunikačního záměru mluvčího	176
7.4.2.1 Komunikační aspekty ve výukovém dialogu	182
7.4.3 Subjektivní postoje mluvčího	185
7.5 Syntaktické vztahy	186
7.5.1 Koordinační skupina	187
7.5.1.1 Slučovací poměr	189
7.5.1.2 Stupňovací poměr	189
7.5.1.3 Odporovací poměr	190
7.5.1.4 Vylučovací poměr	190
7.5.1.5 Důsledkový poměr	191
7.5.2 Adordinační skupina	191
7.5.3 Syntaktický vztah dominance	194
7.5.3.1 Shoda (kongruence)	195
7.5.3.2 Řízenost (rekce)	195

7.5.3.3 Přimykáni (adjunkce)	195
7.6 Větné členy	196
7.6.1 Základové a nezákladové větné členy	198
7.6.1.1 Subjekt (podmět)	200
7.6.1.1.1 Bezpodmětne struktury	203
7.6.1.2 Predikát (přisudek)	205
7.6.1.2.1 Slovesný přisudek	206
7.6.1.2.2 Slovesně-jmenný přisudek	207
7.6.1.2.3 Přisudek v neslovesné větě (tzv. větné ekvivalenty)	212
7.6.1.3 Objekt (předmět)	214
7.6.1.4 Adverbiále (příslovečné určení)	220
7.6.1.4.1 Příslovečné určení místa	222
7.6.1.4.2 Příslovečné určení času	223
7.6.1.4.3 Příslovečné určení způsobu	224
7.6.1.4.4 Příslovečné určení zřetele	227
7.6.1.4.5 Příslovečné určení příčinného charakteru	229
7.6.1.5 Doplněk	232
7.6.1.6 Atribut (přívlastek)	235
7.6.1.6.1 Shodný přívlastek	235
7.6.1.6.2 Neshodný přívlastek	239
7.7 Zvláštnosti a nepravidelnosti ve větných celcích	241
7.7.1 Elipsa (výpustka)	242
7.7.2 Polovětné útvary	243
7.7.3 Volně vytčené větné členy	247
7.7.4 Parenteze (vsuvka)	249
7.7.5 Nedostatky ve výstavbě výpovědi	250
7.8 Souvětí	252
7.8.1 Parataxe a parataktické (souřadné) souvětí	253
7.8.2 Hypotaxe a hypotaktické (podřadné) souvětí	257
7.8.2.1 Způsoby klasifikace vedlejších vět	260
7.8.3 Složitě souvětí	261
7.8.3.1 Základní typy složitě souvětí v češtině	262
7.8.4 Sémantická klasifikace souvětí	270
7.8.4.1 Spojování propozic (konekce)	270
7.8.4.1.1 Struktury s propozicemi sémanticky nezávislými	272
7.8.4.1.2 Struktury s propozicemi sémanticky závislými	273
7.8.5 Zapojování propozic (inkorporace)	274
7.9 Seznam používaných zkratk a značek	277

8. STYLISTIKA

8.1 Obecně	278
8.2 Slohotvorní činitelé	281
8.2.1 Objektivní činitelé	281

8.2.2 Subjektivní činitele	282
8.3 Stylové oblasti	283
8.4 Funkční styly	286
8.4.1 Funkční styl hovorový	286
8.4.2 Funkční styl odborný	288
8.4.3 Funkční styl publicistický	290
8.4.4 Funkční styl umělecký	293
8.5 Stylistika jazykových prostředků	295
8.5.1 Stylistika prostředků lexikálních	296
8.5.1.1 Podle příslušnosti k funkčním styl. oblastem	296
8.5.1.2 Podle příslušnosti k různým útvarům národního jazyka	296
8.5.1.3 Podle příznaku expresivity nebo emocionality	297
8.5.1.4 Podle dobové platnosti	298
8.5.1.5 Podle frekvence, původu a vnitřní struktury	298
8.5.2 Stylistika prostředků gramatických	298
8.5.3 Stylistické prostředky kompoziční	300
8.5.4 Slohové postupy a útvary	301
8.5.4.1 Slohový postup informační	301
8.5.4.2 Slohový postup popisný	302
8.5.4.3 Slohový postup vyprávěcí	304
8.5.4.4 Slohový postup výkladový	305
8.5.4.5 Slohový postup řečnický	306
8.5.4.6 Další (tradiční) slohové útvary veřejné komunikace	307

9. ZÁKLADNÍ ODBORNÁ LITERATURA 310

10. REJSTŘÍK 313